

УДК 725.1(477-25)“1934/1937”

УРЯДОВИЙ ЦЕНТР У КИЄВІ (1934–1937): ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА

Олександр Костючок

У статті проаналізовано причини, які завадили повністю реалізувати проект урядового центру в Києві в 1934–1937 роках.

Ключові слова: урядовий центр, Радянська Україна, знищення пам'яток архітектури.

В статье сделан анализ причин, которые помешали полностью реализовать проект правительственного центра в Киеве в 1934–1937 годах.

Ключевые слова: правительственный центр, Советская Украина, уничтожение памятников архитектуры.

The reasons causing the failing of full realization of the government center project in 1934–1937 are researched in the article.

Keywords: government center, Soviet Ukraine, destroying of architecture monuments.

Існує низка праць, присвячених конкурсам проектів урядового центру, руйнуванню архітектурного ансамблю Михайлівського Золотоверхого монастиря та демонтажу фресок і мозаїк зі стін собору XII ст. Так, Ю. Коренюк досить повно висвітлив взаємозв'язок питання створення урядового центру в Києві (виникнення ідеї побудови, конкурси проектів) та історії Михайлівського Золотоверхого собору (демонтаж і подальша доля цінних зразків монументального живопису собору, знищення архітектурної пам'ятки) [5]. Б. Єрофалов-Пилипчак проаналізував проекти урядового центру [4]. Т. Геврик розглянув ідею урядового центру в Києві у контексті імперської політики московського керівництва щодо України. На його думку, руйнування пам'яток українського народу було одним з виявів знищення спротиву українців радянському ладу, фінальним актом захоплення більшовиками влади у столиці України і легітимізації цього захоплення [1]. Б. Черкес здійснив аналіз проектів урядового центру як рушія у формуванні архітектури соціалістичного реалізму в Україні [22].

Проте дослідники не ставили за мету виявити причини, що не дозволили повністю реалізувати схвалений ЦК КП(б)У проект урядового центру та гальмували будівництво споруди Ради Народних Комісарів УСРР. Завдання нашої статті – заповнити цю прогалину.

На думку багатьох істориків, рішення більшовицьких вождів перенести столицю

з Харкова до Києва стало фатальним для багатьох визначних пам'яток історії та культури міста Києва. Особливо ця адміністративна зміна вплинула на пам'ятки релігійного культу. Мало хто з високопоставлених радянських чиновників України знав про майбутнє перенесення столиці. Як свідчать документи, перший заступник народного комісара освіти УСРР, член ЦК КП(б)У А. Хвиля та завідувач відділу культури й пропаганди ленінізму ЦК КП(б)У, член ЦК КП(б)У М. Кіллерог навіть не замислювалися над можливістю зміни адміністративно-політичного статусу Харкова. У вересні 1933 року вони наполегливо працювали над питаннями розвитку культури Харкова – тогочасної столиці УСРР. Зокрема, ці партійці просили П. Постишева та С. Косіора надати приміщення для Всеукраїнської картинної галереї [7, арк. 35–36].

Проте на початку 1934 року зміни відбувалися швидко. На засіданні Політбюро ЦК КП(б)У від 18 січня 1934 року було ухвалено рішення, яке мали оголосити на пленумі ЦК КП(б)У і XII з'їзді КП(б)У – перенести столицю УСРР з Харкова до Києва [9, арк. 14]. Те, що вказівка для КП(б)У перенести столицю була надіслана з вищої інстанції та мала виконуватися негайно, засвідчує відсутність будь-яких планів організованого переведення установ з Харкова до Києва і навпаки. Спеціальну урядову комісію для здійснення цих заходів створили лише 21 січня 1934 року. Очолив комісію В. Балицький – повноважний представник

ІСТОРИЯ

ОДПУ в УСРР і голова ДПУ УСРР (з липня 1934 року – народний комісар внутрішніх справ УСРР), член Політбюро ЦК КП(б)У [9, арк. 55]. Терміни були дуже стислими – до осені 1934 р. [9, арк. 14]. Під час перенесення столиці виникла низка складних для вирішення питань. Насамперед вони полягали в нестачі житлового фонду для розміщення співробітників наркоматів та установ, які мали переїхати до Києва. За підрахунками членів підкомісії при урядовій комісії з переїзду столиці, кількість переселенців-службовців без сімей сягала 6 тис. осіб. А щоб розмістити їх з сім'ями в Києві, потрібно було 9 тис. кімнат [8, арк. 69–70]. Збудувати нові помешкання для всіх приїжджих у такі терміни виявилось для комуністів нереальною справою, тому такий варіант навіть не згадувався в документах. Побудова квартир мала стати тільки додатковим засобом вирішення зазначеного питання. Планувалося надбудувати поверхи у придатних для цього будинках. Вважалося, що це допоможе пом'якшити напругу з житловим забезпеченням і передусім дозволить звести капітальне житло зі значним заощадженням коштів. Аби вирішити цю проблему, тимчасово заселяли готелі, дачні та санаторні будинки. Практикувалося також «ущільнення» мешканців (звільнено близько 1500 кімнат), перенесення закладів і підприємств за межі Києва і, як зазначено в радянських документах, «очистка від неблагонадійного елемента», що дозволило звільнити близько 500 кімнат [8, арк. 70]. Навіть після всіх проведених заходів проблема залишалася актуальною. Так, після розпуску урядової комісії в жовтні 1934 року, заступник голови РНК УСРР І. Шелехес вказував на невирішеність житлового питання та вичерпання ресурсу помешкань для ущільнення мешканців. Тому він пропонував здійснити виселення «нетрудового елемента» в кількості 5–10 тис. осіб [3, арк. 73–77]. Отже, питання нестачі житла сприяло максимальному використанню наявної площі, оберігаючи від зносу споруди, у тому числі монастирські, у період, коли реалізація проекту урядового будівництва була особливо актуальною.

Відрізок часу від прийняття рішення про перенесення столиці УСРР до Києва до квітня 1935 року був особливо драматичним для архітектурного середовища міста, оскільки існувала реальна загроза відомим пам'яткам. Так, у довідці від 2 квітня 1934 року про підготовку переїзду ЦК КП(б)У до Києва, складеної для С. Косіора та П. Постишева, повідомлялося: щоб звести житловий будинок на 60 квартир, закріпили ділянку на подвір'ї Софійського собору та розпочали завозити матеріали для будівництва на подвір'я. Помешкання призначалися для співробітників ЦК КП(б)У і ЦК ЛКСМУ, а проект мала виконати проектувальна установа «Гражданпроект». Водночас повідомлялося про нестачу і цих приміщень для забезпечення потреб. Тому автор довідки, член урядової комісії з переїзду столиці, завідувач оргвідділу ВУРПСу (Всеукраїнської ради професійних спілок) І. Златопольський просив додаткових асигнувань з резервів, передбачених для нового будівництва [8, арк. 20–21]. Тобто пропонувалося збільшити розмір будинку, що неминуче призвело б до знищення щонайменше декількох споруд архітектурного ансамблю Софії Київської. Але цим планам, на щастя, не судилося зреалізуватись.

Після перенесення столиці до Києва, значним ускладненням, на думку більшовиків, стала відсутність будівель, придатних для розміщення Наркоматів і ЦК КП(б)У, РНК УСРР. У контексті її вирішення і з'явилась ідея зосередити ці установи в одному місці – на урядовому майдані.

Проблемою реалізації цієї ідеї опікувалася урядова комісія з переїзду столиці. У її складі 22 січня 1934 року створили підкомісію, яка серед своїх повноважень мала визначити ділянки для нового будівництва [8, арк. 67]. 28 січня підкомісія виїхала до Києва. Там вона працювала до 4 лютого 1934 року. У роботі підкомісії взяли участь члени урядової комісії М. Михайлік (член ЦК КП(б)У) і К. Горлинський (член ревізійної комісії КП(б)У). Вони пропрацювали тільки два дні – 29 і 30 січня. Решту часу, внаслідок відсутності значної частини членів підкомісії, роботу виконували

ОЛЕКСАНДР КОСТЮЧОК. УРЯДОВИЙ ЦЕНТР У КИЄВІ (1934–1937): ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА

Письменний (можливо, це був Письменний Яків Вульфівич – керуючий справами, начальник відділу кадрів НКВС УСРР) та Л. Ахматов (кандидат у члени ЦК КП(б)У) разом з апаратом секретаріату урядової комісії і фахівцями Народного комісаріату господарства УСРР (далі – Наркомгоспу). 29 січня відбулася нарада за участю представників Київського архітектурно-планувального управління (далі – АПУ), київських і харківських спеціалістів. На цьому засіданні було дано додаткові вказівки щодо пошуку попередніх варіантів місць розташування урядового центру [8, арк. 67–80].

Було підготовлено 5 проектів місць розташування цього центру, які презентували на нараді 31 січня. У нараді взяли участь представники Київської міської планової комісії, архітектурно-планувального управління, київські фахівці відповідного профілю і представники Наркомгоспу. Учасники рекомендували поглибити розробку трьох проектів: 1-й – від казарм понтонного батальйону до Іподрому, 2-й – Липки, 3-й – Михайлівський монастир [8, арк. 73–80] ¹. 18 лютого район Софіївського майдану і Михайлівського монастиря рішенням Політбюро ЦК КП(б)У взято за основу будівництва центральних установ [9, арк. 97]. 27 березня 1934 року члени Політбюро прийняли рішення знести Михайлівський монастир [9, арк. 162] ².

Ставлення вищої еліти УСРР і СРСР до проекту урядового майдану позначене нестійкістю і мінливістю, характерною для становища самих партійців. Як показують подальші події, самі вони не могли знати, що на них очікує. Крім цього, партійні функціонери були переобтяжені різними питаннями: сільське господарство, виконання розпоряджень ВКП(б), культура, політичні цькування справжніх і вигаданих опонентів – «контрреволюціонерів, націоналістів, троцькістів, дворушників» тощо. А на будь-які дії необхідно було отримати схвалення керівництва ВКП(б). Тож через перелічені обставини питання зведення урядового центру не було остаточно вирішене у 1934 році. Воно весь час змінювалося під впливом політичної кон'юнктури, забаганок партійної еліти, фінансових ускладнень то-

що. Це питання було актуальним доти, доки його підтримували у ЦК ВКП(б) у Москві.

У першій половині 1934 року більшовицька верхівка УСРР форсувала будівельні роботи. Проте рішення знести Михайлівський Золотоверхий собор викликало хвилювання серед радянської і зарубіжної інтелігенції. Щоб зняти цю напругу, Політбюро ЦК КП(б)У постановою від 11 квітня 1934 року створило комісію на чолі з М. Поповим, В. Балицьким та В. Затонським. Головне завдання комісії полягало у встановленні історико-художньої цінності й організації заходів, необхідних для зняття найцінніших фресок та мозаїк [10, арк. 14]. Науковцям дали час дослідити пам'ятку ³ і зняти з її стін найцінніші зразки монументального живопису.

Згідно з постановами Політбюро, довідками підрозділів апарату ЦК КП(б)У, роботи з проектування, розчистки місця будівництва мали розпочатися до кінця 1934 року [8, арк. 20]. Проте замовники будівництва не сформували одразу прообраз майбутнього урядового центру. Навіть на стадії проектування забаганки республіканського керівництва були непослідовними та складними для реалізації. У лютому 1934 року вимагалось, щоб під час розробки були взяті до уваги норми протиповітряної оборони [9, арк. 97]. Щоб скоротити терміни створення проекту, було вирішено не оголошувати конкурс на його спорудження [8, арк. 20] ⁴. Незабаром «вожді» більшовицької України додають нові обов'язкові елементи до свого задуму. Так, 31 травня 1934 року на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У було запропоновано розмістити в майбутньому урядовому центрі пам'ятник В. Леніну. Постамент мав розташовуватися між будинками РНК УСРР і ЦК КП(б)У на місці Михайлівського монастиря [10, арк. 86]. Проте передбачався конкурс проектів пам'ятника, що міг затримати розгортання активного будівництва. Як видно з проектів урядового центру, поданих на конкурс, весь ансамбль (пам'ятник Леніну, урядові споруди) мав стати органічним цілим, його не можна було розривати на окремі частини. Щоб вирішити це питання, було оголошено конкурс на весь

ІСТОРИЯ

урядовий комплекс. Отже, збільшувалася кількість проектів, що вимагало більших витрат сил та часу – це також спричинило затримку будівництва.

Високопосадовці УСРР спочатку не мали чіткого уявлення про майбутню будову. Лише наприкінці жовтня 1934 року викристалізувалися основні об'єми площі, місце розташування об'єктів, їхня висотність тощо. Цілком імовірно, що існували певні взірці, які наслідували партійці УСРР. Архітектори мали дотримуватися зазначених параметрів під час розроблення проектів. Планування вирішили доручити архітекторам В. Весніну, О. Щусеву, Д. Чечуліну, І. Жолтовському, групі архітектора К. Алабяна, П. Альошину, В. Рикову, Я. Штейнбергу, В. Заболотному, Ф. Олейнику [3, арк. 68–69]. Однак у червні 1935 року було змінено параметри об'єктів майбутнього будівництва. Основну вісь площі урядового центру змістили на 5 м праворуч. Ширина площі збільшувалася зі 130 м до 180 м. Будинки РНК УСРР, ЦК КП(б)У мали розташовуватися на відстані 90 м одна від одної [12, арк. 50]. Ці коригування параметрів були не остаточними – навіть після прийняття варіанта Й. Лангбарда до реалізації у проект вносили зміни (стосовно фундаментів тощо) [13, арк. 165; 17, арк. 104–106].

Поворотним моментом у забудові Києва став генеральний план реконструкції Москви, підписаний 10 липня 1935 року секретарем ЦК ВКП(б) Й. Сталіним і головою РНК СРСР В. Молотовим. У ньому було сформовано загальні риси забудови Москви⁵, що слугували зразком планування соціалістичної архітектури міст СРСР. План було затверджено в середині липня, але навіть його розроблення вплинуло на проектування й забудову Києва. Так, 27 квітня 1935 року Політбюро ЦК КП(б)У дало вказівку АПУ розпочати розроблення генерального плану столиці УСРР. Схему планування створювали в АПУ, згодом її мали обговорити фахівці з Ленінграда та Москви. Політбюро хотіло розглянути основні пропозиції щодо загальної схеми до 1 червня 1935 року. Партійці наказали розробити генеральний план до грудня

1935 року [11, арк. 56]. 29 липня 1935 року керівники УСРР затвердили склад комісії ЦК КП(б)У і РНК УСРР для розгляду питань планування та реконструкції Києва [12, арк. 112–113]. Поява генерального плану Москви могла зупинити реалізацію проектів, створених у 1934–1935 роках, оскільки 10 липня 1935 року забудову цього періоду визнали невпорядкованою та хаотичною [6, арк. 116]. Здійснення всіх будівельних проектів Києва мало б зупинитися до появи затвердженого плану реконструкції.

Проект урядового майдану був складовою частиною всієї реконструкції Києва. А затвердити генеральний план реконструкції мали ЦК ВКП(б) та РНК СРСР. Передбачалося, що на затвердження план мали подати у грудні 1935 року – лютому 1936 року [6, арк. 2–9].

Як впливає з подальших дій, у генеральному плані було узгоджено місце розташування урядового центру. Цілком імовірно, що в цьому проекті урядовий центр утворював доміанту Києва. Процес планування, щонайменше, міг затримати реалізацію проекту на кілька місяців⁶. Але швидкість схвалення проекту Будинку уряду на початку 1936 року⁷ дає підстави вважати, що у планах спорудження урядового центру не здійснювалося радикальних змін, а за основу взяли попередні напрацювання.

Серед головних чинників, що вплинули на хід будівництва урядового майдану, слід виокремити геологічні особливості території. Геологічна розвідка здійснювалася у 1934–1935 роках. Документи свідчать, що перше і друге буріння мали завершені цикли дослідження території. Такі повторювання були зумовлені «халатністю» під час виконання та невпорядкованістю робіт, поганим зберіганням документів здійснених досліджень, що їх виконували профільні організації. Також згадувався низький професійний рівень виконавців розвідок (фіксувалося вимірювання «на око») [6, арк. 95–99]. Після 1935 року геологічні розвідки, обробка матеріалів здійснювалися ретельніше, що пояснювалося процесами зсуву ґрунтів. У 1935 році повідомлялося про небезпечні ділянки Києва, серед яких були: Боричів Тік⁸, спуск вулиці

ОЛЕКСАНДР КОСТЮЧОК. УРЯДОВИЙ ЦЕНТР У КИЄВІ (1934–1937): ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА

Революції⁹. Є підстави вважати, що попередження про небезпеку керівництво УСРР взяло до уваги – до геологічних досліджень та консультацій з будівництва запрошувалися висококваліфіковані фахівці з Москви (професори Дмоховський та Келдиш, інженери Ротерт і Руднік) [13, арк. 165]. Очевидно, це також вплинуло на затримку будівельних робіт. Ці розвідки скоригували проекти споруд. Так, вирішили влаштувати глибокі фундаменти¹⁰, полагодити штольні та все дренажне господарство, зменшити до 45 м відстань між будинками ЦК КП(б)У та РНК УСРР [13, арк. 165–166; 17, арк. 104–106]. Ці корективи внесли зміни і у вартість будівель – фінансові витрати з реалізації проекту збільшилися. Це також могло вплинути на припинення зведення урядового центру. Як впливає з документів, фінансування здійснювалося переважно з бюджету УСРР. Будівництво мало республіканське значення, оскільки ним опікувалися органи влади УСРР¹¹. Тобто реалізація проекту не була серед стратегічних завдань керівництва СРСР. У 1935 році з-поміж господарських проблем Києва, які слід було терміново вирішити, провідники Радянської України на перші 3 позиції поставили: реконструкцію водопостачання і каналізації Києва; створення електротеплової бази; побудову гідротехнічних споруд (боротьба зі зсувами і руйнуванням берегів). Зведення урядових будинків ЦК КП(б)У і РНК УСРР було на п'ятій, передостанній, позиції. Тож навіть у республіканських масштабах спорудження даного комплексу не було головною метою. «Лідери» українських більшовиків планували реалізувати свій задум за 4–5 років [6, арк. 2–9].

Крім цього, керівництво УСРР зіткнулося з багатьма проблемами, що походили з її сателітного статусу. Комуністи УСРР без згоди ВКП(б) не могли затвердити на посаді члена уряду Радянської України [10, арк. 98]. Щоб використати дзвони як брутхт для промисловості, керівники КП(б)У мали звернутися за дозволом до Москви [21, арк. 31, 32]. Витрати бюджету УСРР контролювалися ВКП(б). Так, аби добудувати приміщення музею

Леніна в Києві вартістю 1 млн крб за невикористані кошти бюджету УСРР, С. Косіор і П. Любченко мали звернутися за дозволом до РНК СРСР¹² [18, арк. 100]. Така фінансова залежність істотно впливала на будівництво.

У 1934–1935 роках жодних будівельних робіт не здійснювалося. У лютому 1934 року на зведення будинків ЦК та РНК планувалося надати 10 млн крб [9, арк. 119–120]. Ці кошти мали бути використані для проектних робіт, розчищення території, завезення матеріалів. Але, як показує хід спорудження, цих коштів не дали, бо в документах згадуються тільки геологічні роботи та завезення будматеріалів [8, арк. 20]. Відомо, що в 1934 році не виконувалося навіть розчищення території для будівництва урядового майдану. Такий хід подій пов'язаний з нестачею коштів, з тим, що ресурси спрямували в інші галузі господарства. Так, у червні 1934 року РНК УСРР видало постанову про скорочення витратної частини бюджету на 1934 рік. Витрати скоротили на 53,196 тис. крб. Гроші спрямовували на стимулювання (у документі названо «санування») легкої і важкої промисловості [10, арк. 167]. У 1935 році у спорудження будинку РНК вклали 4 200 тис. крб¹³ [12, арк. 101]. У 1936 році розпочалося зведення будинку РНК, на яке витратили 15 817 330 крб, за генеральним кошторисом на 1936 рік було витрачено 19 563 335 крб [15, арк. 206]. Для порівняння: на комунальне господарство Києва, яке у 1934 році радянські чиновники називали зношеним та таким, що не відповідало тогочасним вимогам, мали витратити 47 960 тис. крб¹⁴. У Харківській області в 1935 році за 15 млн крб (вартість будівельних робіт однієї споруди РНК) передбачалося звести річну кількість помешкань з житловою площею 50,1 тис. кв. м [12, арк. 190–195]¹⁵. Партійні документи переконливо доводять брак коштів, спрямування ресурсів на інші цілі. За липень–серпень 1936 року вищі органи влади республіки видали чотири розпорядження про скорочення капіталовкладень у житлове будівництво, які сягнули 8,7 млн крб [15, арк. 76, 82, 121, 122]. Тому стає очевидним, що побудова однієї споруди з усього комплексу

ІСТОРИЯ

урядового майдану за 19 563 335 крб продемонструвала керівникам УСРР і СРСР колосальну витратність реалізації цього задуму. А оскільки будівництво не мало стратегічного, загальнодержавного значення, не дивно, що проект не було реалізовано повністю¹⁶.

Ознаки того, що керівники УСРР і СРСР змінили свою політику щодо побудови урядового центру, з'явилися ще в 1935 році. Так, частину коштів, призначених для зведення приміщення РНК УСРР, у сумі 1800 тис. крб, передали на спорудження будинку НКВС республіки [12, арк. 101]. Тобто стало очевидним, що повна реалізація проекту урядового центру знаходиться під сумнівом. У планах побудови важливих споруд у 1937–1938 роках згадується тільки знесення колишніх «присутственных» місць і зведення споруди наркомату юстиції [17, арк. 42–52; 2, арк. 2–8]. Проте навіть цей план не було реалізовано.

Документи свідчать: у найближчі 2 роки (1937–1938) на місці Михайлівського Золотоверхого монастиря не планували нічого будувати¹⁷ [17, арк. 42–52; 2, арк. 2–8]. Тому є всі підстави вважати, що руйнування Михайлівського Золотоверхого собору в серпні 1937 року стало продовженням запланованих радянською владою масових знищень пам'яток сакральної архітектури.

Отже, після переведення столиці УСРР до Києва у більшовицької верхівки радянської України виникла ідея побудувати урядовий центр. Але низка перепон завадила реалізації проекту. Головною причиною цієї невдачі стали величезні фінансові витрати на спорудження комплексу, який не вважали одним зі стратегічних об'єктів СРСР. Сателітний статус радянської України спричинився до того, що побудова урядового центру була можливою лише за підтримки ЦК ВКП(б). Забаганки партійної еліти УСРР щодо проекту урядового майдану, поява генерального плану реконструкції Москви, геологічні особливості місця зведення затримували розгортання будівельних робіт. Геологічні особливості ускладнювали і підвищували вартість будівництва. У 1937–1938 роках більшовики навіть не планували здійснення будівельних робіт

на місці Михайлівського Золотоверхого монастиря. Тож знищення собору в 1937 році стало результатом цілеспрямованої політики радянської влади, що передбачала нищення пам'яток сакральної архітектури.

Примітки

¹ Основні вимоги щодо місця розташування урядового центру були: розвиненість комунікацій і комунального господарства, мінімальна кількість зносів об'єктів, перспектива подальшого розростання, мальовничість місця [8, арк. 73–80]. Найкраще цим вимогам відповідав район Михайлівського монастиря.

² Зважаючи на колосальну залежність КП(б)У від ВКП(б), є всі підстави вважати, що знесення споруди мало б значний резонанс серед інтелігенції СРСР і за кордоном. Тому без санкції ВКП(б) жодних попередніх дій не могло бути.

³ У 1936 році науковці планували здійснити археологічні розкопки на місці будівництва урядового центру. На ці дослідження уряд Радянської України надав 10 тис. крб [16, арк. 11–14; 14, арк. 52]. Зазначені розкопки гальмували темпи робіт на об'єкті будівництва.

⁴ До 2 квітня 1934 року партійці доручили чотирьом харківським архітекторам розробити проект урядового центру, директор «Гражданпроекту» був відправлений у відрядження з метою «домовитися» [так у документі. – О. К.] з архітекторами О. Щусевим, Серафимовичем і Н. Троцьким. На будівельний майданчик завозилися матеріали, здійснювалися геологічні роботи. Урядова комісія опрацьовувала питання звільнення території монастиря, а також визначала плани і терміни зносу будівель [8, арк. 20].

⁵ Згаданий документ має суперечливі твердження, що засвідчує – у його розробленні брав участь партійні функціонери, які нічого не тямали в цій галузі: «ЦК ВКП(б) та РНК СРСР вважають, що при визначенні плану Москви необхідно виходити зі збереження основ міста, яке історично сформувалося, але з корінним його переплануванням шляхом рішучого впорядкування мережі міських вулиць та площ. Найважливішими умовами цього перепланування є: правильне розміщення житлових будинків, промисловості, залізничного транспорту та складського господарства, забезпечення міста водою, зменшення густоти населення та правильна організація житлових кварталів зі створенням нормальних, здорових умов життя міста» [19]. Аби зберегти основи історично утворених частин міста Москви та докорінно перепланувати її, мали застосувати нові методики переміщення будівель. Цей метод було використано, щоб змінити місцерозташування палацу генерал-губернатора у Москві, збудованого у 1782 році. Будинок перемістили на 13,6 м. Ідеологи генерального плану реконструкції продемонстрували уявну реалізацію цих планів у пропагандистському фільмі «Нова Москва», створеному 1938 року. (режисер О. Медведкін). У ньому показано знесення окремих

ОЛЕКСАНДР КОСТЮЧОК. УРЯДОВИЙ ЦЕНТР У КИЄВІ (1934–1937): ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА

будинків та фізичне переміщення інших. Утопічність полягає в тому, що комуністи вважали можливим змінювати розташування будівель як завгодно.

⁶ Розпочати зведення урядового будинку за проектом Й. Лангбарда Політбюро ЦК КП(б)У наказало ще до затвердження генерального плану реконструкції Києва (січень 1936 р.). Але проект пов'язувався з генеральним планом реконструкції Києва. Тому є всі підстави вважати, що обговорення стало фактором затримки будівельних робіт [6, арк. 102–113].

⁷ У результаті проведеного конкурсу проектів споруд РНК УСРР та ЦК КП(б)У серед трьох розробок фіналістів (Й. Лангбарда, Д. Чечуліна, С. Григор'єва) перемогу здобув задум архітектора Й. Лангбарда. Це рішення було схвалене постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 26 грудня 1935 року [13, арк. 10]. Проект Й. Лангбарда затверджено рішенням Політбюро ЦК КП(б)У 9 січня 1936 року. У постанові наказувалося негайно розпочати зведення Будинку уряду. Саме тоді з'явилася вимога до Київської міської ради встановити терміни очищення території будівництва, переселення мешканців, облаштування нового проходу для пасажирів фунікулеру [13, арк. 12].

⁸ Для укріплення цієї місцевості в 1935 році чиновники Києва просили 380 тис. крб [3, арк. 39–41 зв.].

⁹ Район сучасного Володимирського узвозу.

¹⁰ На одному із засідань технічної ради пропонувалося побудувати фундаменти глибиною до 16–17 м в районі Боричевого узвозу [17, арк. 104–106].

Будинок РНК УСРР зводився на місцевості з важкими для будівництва геологічними умовами – на місці давнього яру. Навіть така невелика будова, як Михайлівський Золотоверхий собор, просіла. Тому для спорудження необхідно було розробити оригінальний проект, який вирішив би проблему стійкості та міцності споруди. До розробки залучили видатних фахівців з будівництва. Згідно з проектом, було споруджено 160 бетонних стовпів, заглиблені на 30 м, зв'язаних між собою залізобетонною рамою. З погляду інженерії зведення будинку РНК УСРР було новаторським кроком та значним досягненням тогочасної радянської будівельної технології [1 б; с. 4–18].

¹¹ На відміну від багатьох підприємств всесоюзного значення розташованих на теренах УСРР, які підпорядковувалися союзним наркоматам.

¹² У 1936 році вони просили дозволити витратити із цієї суми на підготовчі роботи 200 тис. крб.

¹³ Ці гроші могли використати на підготовку ділянки під будівництво, завіз матеріалів тощо.

¹⁴ До переведення столиці УСРР до Києва в 1934 році на його комунальне господарство планувалося витратити 18 150 тис. крб [9, арк. 119–120]; річне асигнування системи охорони здоров'я УСРР на 1934 рік сягало 32 250 тис. крб [10, арк. 167]; видатки держбюджету УСРР у 1934 році становили 612 559 тис. крб. Тобто проектування і спорудження будинку ЦК КП(б)У 1936 року потребувало близько 3 % річного бюджету республіки 1934 року.

Необхідно звернути увагу на один нюанс радянської політики в зведенні грандіозних будівель. Ідеться про будинок НКВС УСРР, який після спорудження став осідком РНК УСРР. У дослідників може

виникнути питання – чи автор цієї статті правильно стверджує, що однією з основних причин припинення реалізації проекту урядового центру стала колосальна витратність, яка виявилася після спорудження одного будинку РНК УСРР? Можна навіть заперечити – різниця вартості будівель була незначною. Дійсно, документи показують, що вартість побудови комплексів РНК УСРР та НКВС УСРР за кошторисами, затвердженими РНК УСРР від 5 вересня 1936 року і 28 червня 1936 року відповідно була майже однаковою – понад 19 млн крб. кожна. Проте слід звернути увагу на деякі застереження, що виникають під час аналізу загальних кошторисів цих будівель. Вказані суми були не остаточними. Відомо також, що кінцева вартість спорудження будинку НКВС УСРР виявилася більшою. Так, кошторис будинку НКВС коригувався – витрати на побудову зростали. Наприклад, генеральний кошторис спорудження будинку НКВС УСРР постановою РНК УСРР від 28 червня 1936 року був затверджений у сумі 19 557 489 крб. [1 а]. Згідно з постановою РНК СРСР, будівельна контора НКВС УСРР здійснила на 1 січня 1937 року перерахунок кошторисів на незакінчені будівельні й монтажні роботи за новими цінами на матеріали і затвердила їх вартість на суму 768 4489 крб. Таким чином, після перерахунку кошторисів загальна вартість будівництва Будинку НКВС УСРР становила 20 192 889 крб. Однак повне облаштування будинку, враховуючи й непередбачене будівництво за окремими кошторисами (благоустрій, дорожнє будівництво й асфальтування під'їзду (240 тис. крб), автоматична телефонна станція (306,8 тис. крб), дворовий корпус (788 800 крб) та інші роботи (197 300 крб)), внесло корективи у вартість – сума зросла до 21 720,2 тис. крб. Фактична вартість будівництва на 1 січня 1939 року сягала 20 521,8 тис. крб. (враховуючи вартість дворового корпусу в сумі 679,9 тис. крб). Приблизна вартість незакінчених робіт, які не ввійшли до кошторису, становила 2500 тис. крб (загалом вартість робіт сягнула близько 23 млн крб).

Натомість фінансовий відділ УДБ НКВС склав загальний кошторис будівництва (включаючи дворовий комплекс), більший на 1 млн крб – 24 062, 8 тис. крб [1 а]. Незважаючи на різні дані кошторисів будівництва (коливання сягало близько 1 млн крб), переконуємося, що вартість спорудження будинку НКВС УСРР, вказана в постанові РНК УСРР від 28 червня 1936 року, була не остаточною. Такої інформації про будівництво будинку РНК УСРР не виявлено – кінцева вартість реалізації даного проекту з облаштуванням (наприклад, забезпечення інфраструктури тощо) невідома. Утім, наявні документи дозволяють порівняти затратність реалізації проектів будинків РНК УСРР і НКВС УСРР. Відомо, що кошториси цих будівель створювалися фактично синхронно (затверджено постановами РНК УСРР від 28 червня 1936 року (кошторис будинку НКВС УСРР) та 5 вересня 1936 року (будинку РНК УСРР)) – тобто ціни на робочу силу й будматеріали розраховувалися однаково. Кошториси розроблялися для інформування вищих органів влади, тому мали високу точність. Будівельні ро-

ІСТОРИЯ

боти обох об'єктів виконувалися майже одночасно. Документи засвідчують, що відбувалося перерахування вартості робіт, тому сума будівництва обох об'єктів мала зростати синхронно. До того ж вартість зростала через додаткові витрати – добудови, влаштування інфраструктури тощо. Значить, вартість двох об'єктів дорожчала через додаткові побудови, що не включалися до початкового кошторису. Тому для порівняння вартості будинків РНК УСРР і НКВС УСРР взято їх кошториси, затверджені відповідними постановами РНК УСРР від 28 червня 1936 року та 5 вересня 1936 року. На спорудження будинку НКВС УСРР передбачалося витратити 19 557 489 крб [1 а], на будинок РНК УСРР – 19 563 335 крб [15, арк. 206]. Отже, спорудження будинку РНК УСРР було дорожчим на 5 846 крб. Різниця у вартості – невелика. Тобто комуністична влада мала намір вкладати значні суми у споруди. Постає запитання – чому ж не було зведено споруду, симетричну за проектом до будівлі РНК УСРР?

Крім порівняння вартості будівництва, необхідно звернути увагу на об'єми споруд НКВС УСРР і РНК УСРР. Будівля РНК УСРР мала об'єм 100 000 куб. м [1 в, с. 20], будівля НКВС УСРР – 235 000 куб. м (у цьому об'ємі навіть не враховано дворовий корпус) [1 а]. Різниця в розмірах значна – будівля НКВС УСРР виявилася в 2,35 рази більшою, ніж будинок РНК УСРР. Але різниця у вартості спорудження не значна – лише 5 846 крб. Отже, спорудження будівлі НКВС УСРР виявилось набагато дешевшим, ніж будівлі РНК УСРР. Це ще раз підтверджує, що реалізація проекту урядової площі коштувала неабияких грошей – за аналогічні суми можна було побудувати значно більші споруди в інших районах Києва. Будинок РНК УСРР виявився затісним для республіканських органів влади – це підтверджує розміщення в ньому Обласного комітету КП(б)У.

¹⁵ У 1935 році в Донецькій області мали спорудити 42 тис. кв. м житлової площі вартістю 13,8 млн крб, у Дніпропетровській – 28,3 тис. кв. м за 9,5 млн крб [12, арк. 195, 197].

¹⁶ Серед причин припинення будівництва дослідники називають ліквідацію замовників будівництва, недоліки першої споруди (виявлені після її завершення), загальні містобудівельні прорахунки автора, зміну задумів верховного керівника радянської держави [5].

¹⁷ Будівництво споруди ЦК КП(б)У розпочалося у 1936 році, а Михайлівський собор знесли лише у серпні 1937 року. Цілком логічно, що Михайлівський собор слід було знести до зведення будинку ЦК. Тому що обидва об'єкти знаходяться дуже близько один від одного – підриєв собору, як це було здійснено у 1937 році, міг зашкодити будівлі ЦК. Імовірно, тут можливі тільки дві причини: перша – науковці говорили про потребу досліджувати собор, розбираючи його по цеглині. Тобто це був інший спосіб руйнування собору – розібрати споруду з метою її вивчення [20, арк. 21–22, 23]. Другим чинником могла бути нестача коштів у 1936 році.

Щодо часу знесення – у партійних документах є протокол засідання технічної ради, який встановлював дату повного закінчення інтер'єрних

та екстер'єрних робіт у будинку ЦК – серпень 1937 року [17, арк. 106]. Цілком можливо, що знищення собору було визначене часом закінчення робіт і підготовки переїзду партійного апарату у новозведену будівлю, бо Михайлівський Золотоверхий собор знищено у серпні 1937 року.

Література

1. *Геврик Т.* Втрачені архітектурні пам'ятки Києва / Т. Геврик // Пам'ятки України. – 1990. – № 1–3.

1 а. Акт здачі і прийому в експлуатацію новозбудованого будинку уряду УСРР в м. Києві 17 липня 1939 р. [Електронний ресурс]. – ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 79. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Sections/Kharkiv_70/photos_02.php.

1 б. Ансамбль Урядової площі в Києві // Архітектура Радянської України. – 1938. – № 7. – С. 4–18.

1 в. *Водопьянов А.* Будівництво будинку уряду // Соціалістичний Київ. – 1936. – № 1. – С. 20–21.

2. Доповідні записки, інформація РНК УСРР, телеграми союзних наркоматів про найближчі перспективи будівництва в м. Києві, забезпечення об'єктів будматеріалами. План капітальних робіт у комунальному господарстві м. Києва на 1936 р., 13.02.1936 р. – 15.12.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6913, 27 арк.

3. Доповідні записки ЦК КП(б)У до ЦК ВКП(б), РНК СРСР, довідки, проекти постанов РНК СРСР, листування щодо питань розширення капітального будівництва, комунального господарства, житлового будівництва та інших народногосподарських об'єктів у зв'язку з переведенням столиці України до Києва. 10.06.1934 р. – 16 листопада 1934 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6422, 118 арк.

4. *Ерофалов-Пилипчак Б.* Архитектура советского Киева / Б. Ерофалов-Пилипчак. – К. : Издательский дом А+С, 2010. – 640 с.

5. *Коренюк Ю. А.* Михайловский Златоверхий собор в Киеве. Очерк истории убранства от создания до 1918 г. История уничтожения и судьба его художественного наследия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.myslenedrevo.com.ua/ru/EStore/History/Korenjuk.html>.

6. Листи ЦК КП(б)У до ЦК ВКП(б), доповідні записки, довідки Київського обкому, міськкому партії, міськради, директорів підприємств, науково-дослідних інститутів, Архітектурного управління, Академії архітектури СРСР до ЦК КП(б)У щодо питань розвитку комунального господарства і реконструкції м. Києва, будівництва будинків ЦК КП(б)У, РНК УСРР, нових підприємств, перенесення старих та інших питань комунального господарства міста. 5.03.1935 р. – 29.12.1935 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6686, 190 арк.

7. Лист ЦК ВКП(б) про встановлення і святкування Дня Повітряного флоту, протоколи засідань урядових комісій з підготовки святкування XVI річниці Жовтня, 15-річчя Червоної армії. Доповідні записки, довідки, листи партійних, радянських просвітницьких органів з питань організації і роботи музеїв, Всеукраїнської картинної галереї, будівництво радіовузлів і розвитку

ОЛЕКСАНДР КОСТЮЧОК. УРЯДОВИЙ ЦЕНТР У КИЄВІ (1934–1937): ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА

радіофікації. Вітальна телеграма ЦВК Карельської АРСР з нагоди XV річниці Радянської України. 9.02.1933 р. – 25.12.1933 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6228, 50 арк.

8. Лист секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора до ЦК ВКП(б) на ім'я Й. В. Сталіна, постанови Політбюро ЦК КП(б)У, доповідні записки, довідки, листування з партійними, радянськими військовими органами і закладами щодо питань переведення столиці України з Харкова до Києва й організації роботи з переїзду урядових та інших закладів, зустрічі уряду в Києві, вітальні телеграми з нагоди приїзду уряду в Київ. 1.01.1934 р. – 26.09.1934 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6419, 111 арк.

9. Протоколи № 145, 146; 1–5 засідань Політбюро ЦК КП(б) України. 4.01.1934 р. – 29.03.1934 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 338, 208 арк.

10. Протоколи № 6–12 засідань Політбюро ЦК КП(б) України. 3.04.1934 р. – 15.06.1934 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 339, 190 арк.

11. Протоколи засідань Політбюро № 37–42 засідань Політбюро ЦК КП(б) України. 8.04.1935 р. – 23.06.1935 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 374, 228 арк.

12. Протоколи засідань Політбюро № 43–48 засідань Політбюро ЦК КП(б) України. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 375, 225 арк.

13. Протоколи № 53–57 засідань Політбюро ЦК КП(б) України, 31.01.1936 р. – 26.03.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 407, 227 арк.

14. Протоколи № 58–62 засідань Політбюро ЦК КП(б) України, 13.04.1936 р. – 29.06.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 408, 235 арк.

15. Протоколи № 63–71 засідань Політбюро ЦК КП(б) України. 17.07.1936 г. – 29.09.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 409, 238 арк.

16. Проекти постанов ЦК КП(б)У, листування ЦК КП(б)У з ЦК ВКП(б), доповідні записки, довідки, інформації, листування ЦК з обкомами КП(б)У, Українською АН, науково-дослідними закладами, громадянами про стан і перспективи розвитку наукових досліджень, роботу наукових закладів. 4.01.1936 р. – 11.12.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6851, 143 арк.

17. Проекти постанов ЦК КП(б)У і РНК УСРР, Київського міськкому партії і міськради; листи і телеграми ЦК КП(б)У і РНК УСРР до ЦК ВКП(б), РНК і Держплану СРСР; доповідні записки, інформації, телеграми ЦВК УСРР, партійних і радянських органів, спеціалістів містобудівництва й архітектури, відомств і закладів щодо питань нового будівництва і реконструкції м. Києва; протоколи засідань технічної ради; висновки щодо кошторисів, план капітальних робіт капітального господарства м. Києва на 1936 р. 1.02.1936 р. – 26.12.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6914, 137 арк.

18. Постанови, директивні листи, інформації ЦК КП(б)У в ЦК ВКП(б), постанови РНК СРСР про підготовку до міжнародної виставки 1937 р. у Парижі, доповідні записки, листи партійних, радянських, комсомольських органів, діячів культури з питань організації роботи музеїв, виставок, бібліотек, монумент-

альної пропаганди. 14.02.1936 р. – 30.12.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6876, 96 арк.

19. Совет Народных Комиссаров СССР. Центральный Комитет ВКП(б). Постановление от 10 июля 1935 г. № 1435. О Генеральном Плане Реконструкции города Москвы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16522.htm>.

20. Стенограма наради щодо зняття мозаїк і фресок Михайлівського монастиря, яка відбулася 4 серпня 1934 р. – НА ІА НАНУ, ф. «ІІМК», спр. 666, 27 арк.

21. Телеграми ЦК ВКП(б), Наркомзема і Наркомшляху СРСР; телеграми ЦК КП(б)У, ЦК ВКП(б) і НКШС СРСР, постанови, циркулярні листи і телеграми ЦК КП(б)У, Донецького і Київського обкомів партії, інших парторганів; довідки сільгоспвідділу ЦК; доповідні записки, інформації, телеграми партійних і радянських органів, трудових колективів ЦК КП(б)У про розвиток стахановського руху у всіх галузях народного господарства, про підтримку пропаганди і поширення досвіду стахановців і ударників, суворий облік досягнутих результатів, про дострокове виконання планів. 4.01.1936 р. 31.12.1936 р. – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6889, 133 арк.

22. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста / Б. Черкес. – Л., 2008. – 268 с.

Список скорочень

ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)

ВУРПС – Всеукраїнська рада професійних спілок ДПУ УСРР – Державне політичне управління Української Соціалістичної Радянської Республіки Київське АПУ – Київське архітектурно-планувальне управління

КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України

Наркомгосп УСРР – Народний комісаріат господарства Української Соціалістичної Радянської Республіки

НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України

НКВС УСРР – Народний комісаріат внутрішніх справ Української Соціалістичної Радянської Республіки

ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління Політбюро ЦК КП(б)У – Політичне бюро Центрального комітету Комуністичної партії (більшовиків) України

РНК УСРР – Рада Народних Комісарів Української Соціалістичної Радянської Республіки

РНК СРСР – Рада Народних Комісарів Союзу Радянських Соціалістичних Республік

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України

ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України

ЦК ВКП(б) – Центральний комітет Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків)

ЦК ЛКСМУ – Центральний комітет Ленінської комуністичної спілки молоді України

РЕЗЮМЕ / SUMMARY

Перенесення в 1934 році столиці радянської України з Харкова до Києва мало неабияке значення для архітектурного середовища обох міст. Після того як Київ став столицею, виникла проблема розміщення державних органів та установ, які переїхали з Харкова. Аби її вирішити, необхідно було спорудити нові будинки. Водночас у лідерів більшовицької України з'явилася ідея зосередити їх в одному місці – урядовому центрі. Місце розташування комплексу було обрано в історичному центрі Києва – на території Михайлівського Золотоверхого монастиря. Щоб очистити територію під будівництво, монастир зруйнували. Серед знищених будівель була видатна пам'ятка XII ст. – Михайлівський Золотоверхий собор.

Проте повністю реалізувати проект урядового центру не вдалося. Джерела дозволяють виявити низку основних причин, які завадили втілити проект. Це, зокрема, забаганки лідерів більшовицької України, їхній сателітний статус щодо Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) (далі – ВКП(б)), величезні фінансові витрати на будівництво комплексу.

Сателітний статус більшовицької України в Радянському Союзі спричинив те, що ідея спорудження урядового центру була актуальною доти, доки її підтримували у ВКП(б).

Забаганки лідерів більшовицької України було складно реалізувати навіть на стадії створення проекту урядового центру. У вимоги до ескізу проекту постійно вносилися зміни. Величезні фінансові витрати на будівництво однієї споруди з усього комплексу продемонструвало колосальну витратність реалізації зазначеного проекту. Складні геологічні умови підвищували вартість будівельних робіт, а оскільки будівництво урядового центру не було серед стратегічних завдань Радянського Союзу, тому його не реалізували.

Ключові слова: урядовий центр, Радянська Україна, знищення пам'яток архітектури.

Перемещение в 1934 году столицы советской Украины из Харькова в Киев имело большое значение для архитектурного облика обоих городов. После того как Киев стал столицей, появилась проблема размещения государственных органов и учреждений, которые переехали из Харькова. Для того, чтобы ее разрешить, необходимо было соорудить новые здания. Одновременно у лидеров большевистской Украины появилась идея сосредоточить их в одном месте – правительственном центре. Место расположения комплекса было выбрано в историческом центре Киева – на территории Михайловского Златоверхого монастыря. Чтобы очистить территорию для строительства, монастырь был разрушен. Среди уничтоженных сооружений был известный памятник XII в. – Михайловский Златоверхий собор.

Но полностью реализовать проект правительственного центра не удалось. Исторические источники позволяют выявить ряд главных причин, которые помешали внедрить проект. Это, в частности, капризы лидеров большевистской Украины, их сателлитный статус к Всесоюзной коммунистической партии (большевиков) (далее – ВКП(б)), огромная стоимость строительства.

Сателлитный статус большевистской Украины в Советском Союзе привёл к тому, что идея сооружения правительственного центра была актуальной до того времени, когда ее поддерживали в ВКП(б).

Капризы лидеров большевистской Украины было сложно реализовать даже на стадии создания проекта правительственного центра. В требованиях к эскизу проекта постоянно вносились изменения. Огромные финансовые затраты на сооружение одной постройки со всего комплекса показало колоссальную затратность реализации этого проекта. Сложные геологические условия увеличивали стоимость строительства. Поскольку сре-

ОЛЕКСАНДР КОСТЮЧОК. УРЯДОВИЙ ЦЕНТР У КИЄВІ (1934–1937): ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА

ди стратегических заданий Советского Союза строительства правительственного центра не было, то его не реализовали.

Ключевые слова: правительственный центр, Советская Украина, уничтожение памятников архитектуры.

The moving of capital of Soviet Ukraine from Kharkiv to Kyiv had a great impact on architecture of both cities. The problem of placement the government's bodies, moved from Kharkiv, arosed in Kyiv after one's becoming a capital. The solving of this problem required the new complex of buildings to be erected and, simultaneously, the idea to concentrate this complex in one place arosed. The complex place location was chosen in historical center of Kiyv – in territory of St. Michael's Golden doomed monastery. Monastery was destroyed as a result of cleaning the territory for construction of the complex. St. Michael's Golden doomed church, prominent monument of XII century, was among destroyed buildings of monastery. The complete realization of government center project failed. Historical sources show numerous main reasons, which prevented the realization of the project. These reasons were: caprices of leaders of ukrainian bolsheviks, their satellite status to All-Union Communist Party (bolsheviks) (VKP(b)), huge expensive of building.

The satellite status of Soviet Ukraine in Soviet Union caused the idea of government center erection was actual as VKP(b) supported it.

Caprices of leaders of Soviet Ukraine were difficult to be implemented even on stage of designing of government center project. Changes were permanently brought in design of the project. A huge expenses of erection of single construction the government square complex shown enormous price of one's entire realization. Complicated geological conditions of building site rose expensive of building. So far as government center erection weren't among strategical points of Soviet Union this caused that the realization of the project failed.

Keywords: government center, Soviet Ukraine, destroying of architecture monuments.